

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-72-2>
УДК 332.1:631

Білокін О.П.

аспірант кафедри маркетингу,
підприємництва і організації виробництва,
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

Bilokin Aleksander

Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchayev

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

MODERN TRENDS IN DEVELOPMENT OF LOGISTICS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF KHARKIV OBLAST

У процесі проведених досліджень встановлено, що фінансовий стан підприємств аграрного сектору Харківської області не дає змогу проводити розширене відтворення виробництва і забезпечувати власні потреби у сільськогосподарській техніці без додаткових заходів державної та регіональної підтримки. Підприємства аграрного сектору Харківської області не мають нормативної забезпеченості тракторами та іншою сільськогосподарською технікою, фактична забезпеченість становить 60–70% від технологічної потреби. Встановлено, що формування матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору відповідно до сучасних світових стандартів, підвищення рівня фондозабезпеченості галузі, розширене відтворення основного капіталу потребують розроблення єдиної аграрної програми, яка визначатиме технології, затребувані в аграрному секторі для забезпечення стійкого розвитку галузі, та техніку, необхідну для впровадження цих технологій.

Ключові слова: розвиток, матеріально-технічне забезпечення, аграрний сектор, забезпеченість, фінансовий стан, державна підтримка, підприємство, техніка, технології.

В процессе проведенных исследований установлено, что финансовое состояние предприятий аграрного сектора Харьковской области не позволяет без дополнительных мер государственной и региональной поддержки проводить расширенное воспроизводство и обеспечивать собственные потребности в сельскохозяйственной технике. Определено, что предприятия аграрного сектора Харьковской области не имеют нормативной обеспеченности тракторами и другой сельскохозяйственной техникой, фактическая обеспеченность составляет 60–70% от технологической потребности. Установлено, что формирование материально-технического обеспечения аграрного сектора в соответствии с современными мировыми стандартами, повышение уровня фондообеспеченности области, расширенное воспроизводство основного капитала требуют разработки единой аграрной программы, которая будет определять технологии, востребованные в аграрном секторе, для обеспечения устойчивого развития отрасли, и технику, необходимую для внедрения этих технологий.

Ключевые слова: развитие, материально-техническое обеспечение, аграрный сектор, обеспеченность, финансовое состояние, государственная поддержка, предприятие, техника, технологии.

The financial condition of enterprises in the agricultural sector of the region does not allow, without additional measures of state and regional support, to carry out an expanded reproduction of production and to provide for their own needs in agricultural machinery. Enterprises of the agricultural sector of the Kharkiv region do not have a standard provision with tractors and other agricultural machinery, the actual provision is 60–70% of the technological need. Agricultural machinery of own production has a lower cost, technical level, productivity, reliability, quality, and also an insufficient assortment. To ensure the sale of agricultural machinery produced at the enterprises of the region, it is necessary to improve its technical level, reliability and quality. This is one of the essential factors for determining the tasks for the production of equipment by enterprises of tractor and agricultural engineering in the region and the development of measures to strengthen state and regional support for agricultural enterprises for the purchase of equipment. The main resources for the development agricultural machinery in the Kharkiv region are: scientific and technical potential; production potential of enterprises producing tractors and other agricultural machinery; financial and investment resources of regional, Ukrainian and foreign investors; personnel potential of the region and the system of its reproduction in educational institutions; managerial capacity capable of establishing effective management. Formation of logistical support of the agricultural sector in accordance with modern world standards, increasing the level of capital security of the industry, expanded reproduction of fixed capital require significant investment, which can be provided by: preferential long-term government lending at low interest rates for agricultural machinery and equipment, construction of livestock herds and perennials; interest-free state lending for environmentally friendly agricultural production and introduction of innovative technologies; stimulating the creation of agro-industrial associations, joint ventures in combining the land capital of domestic agricultural formations and the fixed capital of foreign companies, the development of a civilized leasing market.

Key words: development, material and technical support, agricultural sector, security, financial condition, state support, enterprise, equipment, technologies.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є самостійною галуззю, що сконцентрована на виробництві продукції й формуванні продовольчої безпеки національної економіки держави. Виходячи із сучасного стану, глобальних тенденцій і викликів, аграрний сектор потребує модернізації існуючого комплексу продуктивних сил і виробничих відносин: удосконалення, поліпшення, оновлення, приведення їх у відповідність до нових вимог і норм у напрямі інноваційності. Харківська область – один із найбільш потужних агропромислових регіонів України, який включає у себе майже 2,1 тис підприємств аграрного сектору. У структурі валового виробництва аграрного сектору області рослинництво займає 80%, тваринництво – 20%. Сьогодні аграрний сектор економіки забезпечує потреби внутрішнього ринку в більшості видів продукції та займає провідні позиції на зовнішніх ринках щодо експорту соняшникової олії та зернових культур. Уважаємо за необхідне провести дослідження ефективності розвитку МТЗ аграрного сектору для більш детального вивчення основних джерел підвищення ефективності використання й управління МТЗ аграрного сектору Харківської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей формування МТЗ аграрного сектору відображено в працях багатьох учених. Значний внесок у вивчення зазначених питань зробили такі науковці, як І. Вініченко, О. Гончаренко, І. Науменко, П. Саблук, С. Ткаченко та ін. [2; 3; 5; 6; 8]. Проблемам розвитку МТЗ аграрного сектору присвятили свої праці С. Борнік, І. Бурковський, Д. Дідух, В. Месель-Веселяк, П. Пивовар, А. Пивовар, О. Світовий, В. Скоцик та ін. [1–5]. Уважаємо за необхідне докладніше дослідити інструменти підвищення ефективності функціонування

МТЗ аграрного сектору на прикладі Харківської області, що визначить вектори сталого розвитку аграрного сектору.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сучасних тенденцій розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору в Харківській області та визначенні інструментів підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Досліджено, що технічне оснащення галузі в сучасних умовах характеризується не лише кількістю технічних засобів, а й їхньою якістю, продуктивністю, відповідністю світовим вимогам до екологічних характеристик, технологічною досконалістю для врахування біологічних особливостей рослин і тварин у процесі їх вирощування. Ці параметри у вітчизняному аграрному виробництві не відповідають світовим стандартам. Енергетичні засоби та сільськогосподарські машини відстають від світових на два-три покоління, а продуктивність їх нижча в середньому на 40–60% за вищої матеріаломісткості та більших затрат праці на обслуговування й експлуатацію. За екологічними вимогами, що характеризуються викидами в атмосферу небезпечних газів, деструктуризацією ґрунту, більшість вітчизняних технічних засобів не відповідає параметрам системи Євро-2, не говорячи вже про Євро-3 та Євро-4, а умови праці на них менш комфортні порівняно з європейськими, американськими, японськими. Проте навіть кількісна забезпеченість підприємств аграрного сектору конструктивно застарілими енергетичними засобами та основними сільськогосподарськими машинами становить лише 50–65% від технологічної потреби [4].

Аналіз забезпеченості підприємств аграрного сектору Харківської області тракторами та іншою сільськогосподарською технікою (табл. 1) свідчить, що ці

Таблиця 1

Забезпеченість підприємств аграрного сектору Харківської області усіх форм власності сільськогосподарською технікою у 2019 р., од.

Перелік техніки	Наявність на 01.01.19	Технологічна потреба в 2019 р.	Відхилення, од.	% забезпечення
Трактори:	7888	13971	-6083	0,56
Комбайни зернозбиральні	1738	3123	-1385	0,56
Жниварки	1288	1638	-350	0,79
Комбайни для кормовиробництва	799	1134	-335	0,70
Косарки, граблі, преспідбирачі	1471	2457	1471	0,60
Бурякозбиральні машини	191	383	-192	0,50
Плуги	2902	3472	-570	0,84
Луцильніки, дискові борони	1762	2217	-455	0,79
Сівалки для зернових	3385	4231	-846	0,80
Сівалки для кукурудзи	1590	2058	-468	0,77
Сівалки для буряків	849	1019	-170	0,83
Культиватори для суцільної обробки та комбіновані агрегати	4036	6324	-2288	0,64
Культиватори для міжрядної обробки	1691	2183	-492	0,77
Машини для внесення мінеральних добрив	623	876	-253	0,71
Оприскувачі	955	1473	-518	0,65

Джерело: розроблено автором за даними Харківської обласної державної адміністрації

підприємства не мають нормативної забезпеченості: фактична забезпеченість становить 70% від технологічної потреби тракторів, зернозбиральних комбайнів – 56%, ґрунтообробних знарядь – близько 70%. Кількість машин для догляду за посівами не перевищує 79% від потреби.

У 2019 р. підприємствами аграрного сектору Харківської області придбано 693 одиниці нової техніки на суму 746,4 тис грн. Найбільше придбано тракторів – 94 одиниці (табл. 2). Водночас машинно-тракторний парк модернізується вкрай повільно. Близько 85% техніки в підприємствах експлуатується за межами амортизаційних строків. Так, строком до 10 років експлуатується 16,2% тракторів і 21,7% зернозбиральних комбайнів, а решта техніки – від 10 до 20 років і більше. Через фізичне відпрацювання та технічні несправності у Харківській області щорічно не використовується 15–25% тракторів, комбайнів та інших сільськогосподарських машин.

Коефіцієнт готовності технічних засобів до польових робіт становить 0,59–0,77. Так, парк наявних комбайнів зношений на 82%, забезпеченість ними становить 50%. Щорічні втрати зерна від несвоєчасного збирання зернових і зернобобових культур досягає 15%.

Досліджено, що протягом 2015–2019 рр. у більшості підприємств аграрного сектору фактично завершено формування технічної бази. Нині відбувається рух технічних засобів під впливом впроваджуваних технологій виробництва сільськогосподарської про-

дукції. Свідченням цього є відносно низькі показники вибуття основних видів сільськогосподарської техніки (табл. 3).

Зі зменшенням кількості тракторів і комбайнів у підприємствах аграрного сектору підвищується навантаження на сільськогосподарську техніку з розрахунку на земельну площу. Так, за досліджуваний період площа сільськогосподарських угідь у всіх категоріях господарств незначно зменшилася – на 0,7 га, від 1 933,2 тис га у 2015 р. до 1932,5 тис га у 2019 р. Дослідження показують, що кількість тракторів на 1 000 га ріллі протягом досліджуваного періоду 2015–2019 рр. залишалася практично незмінною – 4 од., проте у 2015–2016 рр. їх кількість становила 5 од. [2–4]. На 36,8% зменшилася кількість бурякозбиральних комбайнів із розрахунку на 1 000 га, що можна пояснити збільшенням зносу техніки та повільним її оновленням. Разом із тим збільшилася кількість картоплезбиральних комбайнів – у чотири рази в 2019 р. порівняно з 2015 р. (табл. 4).

Таким чином, наявний машинно-тракторний парк переважної більшості підприємств аграрного сектору Харківської області станом на початок 2019 р. морально і фізично застарів.

Значна частина підприємств недостатньо забезпечена новими комбінованими високопродуктивними агрегатами, сівалками точного висіву, машинами для ефективного захисту рослин. Для забезпечення повної технологічної потреби виробників аграрного сектору

Таблиця 2

Купівля підприємствами Харківської області нової сільськогосподарської техніки у 2019 р.

Техніка	Кількість, од	Всього придбано, тис грн	Ціна	
			2019 р. тис грн за шт.	2019 р. у % до 2018 р.
Трактори	94	229,1	2437,0	116,5
Плуги	53	29,5	556,7	132,6
Культиватори	65	32,6	501,9	121,8
Борони	93	41,0	440,5	110,5
Сівалки	70	108,2	1546,4	96,9
Розкидачі ґною і добрив	41	22,2	540,7	152,8
Машини і пристрої для поливу	7	7,1	1016,6	50,4
Водяні насоси і насосні станції	43	0,7	17,1	53,5
Сінокосарки	15	3,8	250,0	110,3
Жатки валові	29	12,4	426,2	71,0
Прес-пакувальники	14	11,7	834,8	128,5
Комбайни зернові	38	183,7	4833,4	125,3
Сортувальні і калібрувальні машини і механізми	4	2,1	526,9	394,1
Зерноочисні машини	11	2,8	253,2	79,8
Доїльні установи та апарати	24	16,8	700,6	115,3
Машини і механізми для приготування кормів	15	6,3	423,1	61,0
Транспортер для придбання ґною	20	1,1	56,9	111,8
Причепи та напівпричепи	40	14,1	353,7	79,9
Автомобільні вантажі	17	21,1	1242,6	94,8
Всього	693	746,4	x	x

Джерело: за даними Головного управління статистики в Харківській області

Динаміка коефіцієнтів вибуття та списання основних видів техніки у підприємствах аграрного сектору Харківської області, 2015–2019 рр., %

Показники	Роки					2019 р., в. п. 2019 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	
<i>Коефіцієнт вибуття</i>						
Трактори	7,5	7,0	5,0	4,9	6,0	-1,5
Автомобілі	3,8	6,1	4,6	4,2	5,3	1,5
Машини посівні та для садіння	8,0	6,4	5,0	5,3	6,7	-1,3
Дошувальні машини	7,9	5,4	4,3	4,5	4,7	-3,2
Машини для захисту сільськогосподарських культур	2,2	5,3	4,6	4,3	5,3	3,1
Комбайни зернозбиральні	9,3	8,1	6,8	6,9	7,7	-1,6
<i>Списано внаслідок зносу, % до наявності</i>						
Трактори	2,6	2,4	1,7	1,6	1,5	-1,1
Автомобілі	1,5	2,1	1,9	1,5	1,4	-0,1
Машини посівні та для садіння	3,3	2,8	2,2	2,4	2,5	-0,8
Дошувальні машини	4,7	1,0	0,7	1,7	1,7	-3
Машини для захисту сільськогосподарських культур	1,1	1,8	1,7	1,2	1,4	0,3
Комбайни зернозбиральні	3,4	3,2	2,2	2,4	2,1	-1,3

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Рівень забезпеченості підприємств аграрного сектору Харківської області сільськогосподарськими машинами у 2019 р.

Показник	Рік					2019 р. до 2015 р., %
	2015	2016	2017	2018	2019	
Трактори на 1000 га ріллі, од.	4	5	5	4	4	92,95
Зернозбиральні комбайни на 1000 га посівної площі зернових (без кукурудзи), од.	2	3	3	2	2	100,0
Кукурудозбиральні комбайни на 1000 га посівної площі кукурудзи, од.	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3	100,0
Картоплезбиральні комбайни на 1000 га посівної площі картоплі, од.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,4	у 4 р.
Буракозбиральні машини на 1000 га посівної площі буряків, од.	19	14	12	18	12	63,2

Джерело: за даними Головного управління статистики в Харківській області

області необхідно збільшити парк тракторів, зернозбиральних комбайнів та інших сільгоспмашин на 20–30%.

На нашу думку, урахувавши проведені дослідження, необхідно розробити єдину аграрну програму, яка визначатиме технології, затребувані в аграрному секторі, для забезпечення стійкого розвитку галузі; техніку, необхідну для впровадження цих технологій. Окрім того, необхідно визначити, яку техніку доцільно виробляти в Україні, а яку краще закуповувати за кордоном. Також необхідні державні преференції у вигляді безвідсоткових кредитів на переоснащення виробництва і збільшення оборотних коштів [4]. Так, завдяки бюджетній програмі «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» та її напряму «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва» у 2020 р. аграрії області придбали техніку, сільськогосподарські машини та обладнання на загальну суму 250,9 млн грн (без ПДВ). При цьому підприємствам області було перераховано 57,5 млн грн компенсації [1].

За інформацією Департаменту агропромислового розвитку Харківської ОДА, у 2020 р. у межах програ-

ми «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» аграрії Харківщини придбали 927 одиниць техніки, сільськогосподарських машин та обладнання [1]. Бюджетні програми для аграріїв сприяють суттєвому оновленню технічної бази аграрного сектору регіону. Державна програма фінансової підтримки за напрямом «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва» реалізовуватиметься й у 2021 р.

Досліджено часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва у цілому по Україні і в Харківській області зокрема. У Харківській області було подано 220 заявок від суб'єктів аграрного сектору, це 6,1% від загальної кількості заявок по Україні. Придбано техніки та обладнання – 442 одиниці, або 5,9% від загальної кількості, на суму 91,5 млн грн, часткова компенсація становила 23,7 млн грн, або 26,1% [1].

Нами визначено основні пропозиції виробників сільськогосподарської техніки у Харківській області: «Харківський тракторний завод» (ХТЗ), що випускає колісні трактори, гусеничні трактори, бурильно-крано-

ві машини, малий маневровий тягач тощо; «Лозівські машини 2 – виробник ґрунтообробних агрегатів «Лозівські машини»; Хартехпром-97: «Слобода» – виробник ґрунтообробної та зернозбиральної техніки; Слобожанська промислова компанія – один із найбільших виробників сільськогосподарських тракторів 3–4-го класу серії «Слобожанець» та спеціальних машин на їх базі; Харківський завод «Поршень» – виготовляє поршні діаметром від 95 до 150 мм для двигунів сільгосптехніки, а також низки машин різного призначення [7].

Також виробництвом запчастин та комплектуючих для сільгосптехніки займаються підприємства «Агрокомсервіс» та «Агро-ВАД». Широким асортиментом комплектуючих характеризується підприємство «Агро-ВАД».

У сегменті виробників сільгосптехніки Харківської області існують також підприємства, які безпосередньо займаються виробництвом машин, призначених для інноваційних технологій в аграрному секторі. Так, підприємство «AVIRON СВЧ-технології» виробляє обладнання Aviron для мікрохвильової технології передпосівної обробки насіння, а саме мікрохвильових протруйників, мікрохвильового обладнання для стерилізації комбікормів та зернових сушарок [7].

Таким чином, установлено, що формування МТЗ аграрного сектору відповідно до сучасних світових стандартів, підвищення рівня фондозабезпеченості галузі, розширене відтворення основного капіталу потребують значних інвестицій, які можна забезпечити шляхом: пільгового довгострокового державного кредитування за низькими відсотками придбання сільськогосподарської техніки та обладнання, будівництва

тваринницьких комплексів, формування основного стада худоби та багаторічних насаджень; безвідсоткового державного кредитування екологічно чистого аграрного виробництва та впровадження інноваційних технологій; стимулювання створення агропромислових об'єднань, спільних підприємств за об'єднання земельного капіталу вітчизняних агроформувань та основного капіталу іноземних компаній, розвитку цивілізованого ринку лізингу.

Висновки. Проведені дослідження визначають стратегічні вектори розвитку МТЗ аграрного сектору Харківської області. Регіон має значне підґрунтя для розвитку МТЗ на інноваційній основі. Формування МТЗ аграрного сектору відповідно до сучасних світових стандартів, підвищення рівня фондозабезпеченості галузі, розширене відтворення основного капіталу потребують значних інвестицій, які можна забезпечити шляхом: пільгового довгострокового державного кредитування за низькими відсотками придбання сільськогосподарської техніки та обладнання, будівництва тваринницьких комплексів, формування основного стада худоби та багаторічних насаджень; безвідсоткового державного кредитування екологічно чистого аграрного виробництва та впровадження інноваційних технологій; стимулювання створення агропромислових об'єднань, спільних підприємств за об'єднання земельного капіталу вітчизняних агроформувань та основного капіталу іноземних компаній, розвитку цивілізованого ринку лізингу. Для більш оптимального і раціонального розподілу ресурсів МТЗ аграрного сектору необхідно здійснити стратегування його управління.

Список літератури:

1. Аграрії Харківщини отримали 57,5 млн грн з державного бюджету за придбання техніки вітчизняного виробництва. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/106531?sv> (дата звернення: 11.02.2021).
2. Вініченко І.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи. *Агросвіт*. 2013. № 21. С. 10–13.
3. Гончаренко О.В. Об'єктивні передумови розвитку інновацій в агропромисловому виробництві. *Агросвіт*. 2013. № 10. С. 2–6.
4. Департамент агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації. URL: <http://agrodep.kh.gov.ua/napryamki-diyalnosti> (дата звернення: 13.02.2021).
5. Науменко І.В. Економічна сутність та зміст матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва. *АгроІнКом*. 2015. № 10. С. 53–57.
6. Саблук П.Т. Структурно-інноваційні зрушення в аграрному секторі України як фактор його соціально-економічного зростання. *Економіка АПК*. 2008. № 6. С. 3–8.
7. Сільгосптехніка made in Ukraine: Харківщина. URL: <https://traktorist.ua/articles/Slgospstehnika-made-in-Ukraine-Harkvshina> (дата звернення: 15.02.2021).
8. Ткаченко С.М. Ресурсозабезпеченість аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2014. № 9. С. 50–55.

References:

1. Agrarians of Kharkiv region received UAH 57.5 million from the state budget for the purchase of domestically produced equipment]. Available at: <https://kharkivoda.gov.ua/news/106531?sv> (accessed 11 February 2021).
2. Department ahropromysloвого rozvytku Kharkivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii. Available at: <http://agrodep.kh.gov.ua/napryamki-diyalnosti> (accessed 13 February 2021).
3. Honcharenko O.V. (2013) Obiektivni peredumovy rozvytku innovatsii v ahropromyslovomu vyrobnytstvi [The objective conditions of innovation in agricultural production]. *Ahrosvit*, vol. 10, pp. 2–6.
4. Naumenko I.V. (2015) Ekonomichna sutnist ta zmist materialno-tekhnichnoho zabezpechennia silskohospodarskoho vyrobnytstva [The economic essence and content of logistics agriculture]. *Ahroinkom*, vol. 10–12, pp. 53–57.

5. Sabluk P.T. (2008) Strukturno-innovatsiini zrushennia v ahrarnomu sektori Ukrainy yak faktor yoho sotsialno-ekonomichnoho zrostannia [Structural and innovative advances in agriculture Ukraine as a factor in its social and economic growth]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 3–8.
6. Silhosptekhnika made in Ukraine: Kharkivshchyna [Agricultural machinery made in Ukraine: Kharkiv region]. Available at: <https://traktorist.ua/articles/Slgospstehnika-made-in-Ukraine-Harkvshina> (accessed 15 February 2021).
7. Tkachenko S.M. (2014) Resursozabezpechenist ahrarnykh pidpriemstv [Resource provision of agricultural enterprises]. *Ahrosvit*, vol. 9, pp. 50–55.
8. Vinichenko I.I. (2013) Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: stan i perspektyvy [The competitiveness of agricultural enterprises: state and prospects]. *Ahrosvit*, vol. 21, pp.10–13.